

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 120 1999

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark, Eva Hættner Aurelius

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal, Torsten Pettersson

Redaktörer: Hans-Göran Ekman (uppsatser) och Anna Williams (recensioner)

Inlagans layout: Anders Svedin

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,

Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect.

ISBN 91-87666-16-2

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 2000

Søren Sørensen, *Danske Bellmaniana. Bibliografi, artikelindeks, og diskografi 1770–1998*. Udgivet af Selskabet Bellman i Danmark. Danmarks Universitetsforlag 1999.

Selskabet Bellman i Danmark grundades 1993, och för tre år sedan publicerades som första bandet i en egen skriftserie Jens Kr. Andersens *Bellman og de danske guldalderdigtere* (se Samlaren 118, 258ff.). Nu föreligger redan band 2, författat af den medlem af Selskabet, som kanske mer än någon annan har varit eldsjälens bakom dess aktiviteter. Selskabet Bellman i Danmark har från början haft lika mycket praktiska som vetenskapliga ambitioner: att sprida kännedom om Bellman och Bellmantraditionen genom evenemang, i skolor och i medierna lika mycket som till medlemmarnas nytta, och detta måste hälsas med glädje inte minst med tanke på den svaga ställning, de nordiska grannländernas litteratur har inom universitetsundervisningen utanför de utsända lektorernas verksamhet. För att kunna tillgodose olika informationsbehov, inrättade Selskabet ett arkiv, och den centrala delen av Sørensens publikation utgörs av en förteckning över materialet, som samlades i detta arkiv. Att den fyller 80 sidor, visar hur flitiga Sørensen och andra bidragsgivare i Selskabet har varit.

Bibliografin börjar med en lista på "Danske Bellmannudgaver" (enda gången iboken Carl Michael får denna förtyskande felstavning), från det första uppdykandet av Bellmantexter år 1782 genom urval av större eller mindre omfång och ett Scholanderalbum från 1890-talet till ett köpenhamnskt omtryck av Folke H. Törnbloms Blåsen nu alla (1980) och två publikationer från 1985 med respektive 11 och 6 Bellmansånger. Detta avsnitt skulle tåla preciseringar; i några fall får vi upplysningar om vilka Bellmantexter som avtrycktes; i andra ger inte ens titeln någon antydning om arten och omfånget av materialet, t. ex. "Lenström, C.J.: Svensk Læsebog. Gylvendal Kbh 1843". Att förekomsten av FrE 9 i en samling *Tvende lystige Arier* samt tre skillingtryck från 1780-talet registrerats, kan skyllas en önskan att dokumentera hur tidigt Bellmanreceptionen började i Danmark; men annars får vi inga uppgifter om de många Bellmanoriginal som trycktes i 1800-talets visböcker och antologier.

Det följande, vida mera omfattande avsnittet heter "Behandlinger i kronologisk orden", varmed menas sekundärlitteratur, inklusive "Radioudsändelser hvori Bellman behandles eller omtales", dessa dock bara sedan 1955. De tryckta källorna ordnas efter "egentlig litteraturhistoriske behandlinger", dvs allmänna böcker/artiklar om Bellman, sedan lexikonartiklar, mera specialiserade artiklar och "Andet. Miscellanea", där Bellman utgör ett mera tillfälligt inslag i böcker och artiklar, som handlar om andra ämnen. Efter publikationsåret följer ett P-nummer och ett T-nummer. P-numret avser vilken av de 11 perioder i den danska Bellman-receptionen, som upp-

förs på s. 20, författarna hör till, och T-numret (för 'tematisering') avser hur författarna förhåller sig till Bellman, t ex som lyssnare, litteraturvetare, översättare. Även här saknar man upplysningar om materialets omfång (antalet sidor, spalter, etc.) eller karaktär, ifrånsatt den helt generella T-karakteriseringen. Så figurerar recensenten under "artikler om litteraturhistoriske emner" med två små bidrag ur Bellmansällskapets medlemsblad *Hvad Behagas?*, och med boken *Defining a Nation in Song* under "miscellanea" för att förekomsten av Bellmansånger i danska visböcker nämnes där på några ställen i förbigående, utan att det dock gås närmare in på saken. Det betyder att läsaren får en hänvisning till var han kan finna något, men ytterst litet om vad han finner där.

Avsnittet "Litterære behandlinger" listar den kreativa Bellmanreceptionen i form av dikter, pjäser och prosa, som handlar om Bellman, samt översättningar; som ett sidostycke uppförs de passager hos Bellman som handlar om Danmark eller danska (som de flesta svenskar i hans tid var han ingen danskvän). Så kommer 20 sidor av "Originale værker efter mønster"; här finns en stor del av materialet, Jens Kr. Andersens beskrev i sin bok. Det är ordnat efter de Bellmantexter, författarna hämtade sin inspiration ifrån. Den största verkan hade FrE 77 ("Klang mina flickor"; 25 efterlikningar), åtföljd av FrS 5b ("Se svarta böljans vita drägg"; 18), FrS 10 ("Supa klockan över tolv"; 14), FrS 35 ("Gubben Noach"; 13), FrS 21 ("Så lunka vi så småningom"; 12), FrE 9 ("Käraste bröder, systrar och vänner") och 42 ("Ren calad jag spår och tror"; 10 var). Denna hitparad visar tydligen, att det i första hand var melodierna som anslög i Danmark och spred kunskapen om texterna; någon spridning av Bellmantexter utan melodi går inte att påvisa. – Smärre avsnitt gäller musikaliska och konstnärliga behandlingar av Bellman, och så avslutas den bibliografiska delen med en diskografi, där de äldsta inspelningarna går tillbaka ända till 1904.

Bibliografin inramas av en inledning på 20 sidor och en kommentardel på 50 sidor, och det är där boken verkligen kommer till livs. Framställningen stöds av en rad statistiker, som visar att Bellmanreceptionen inte har varit kontinuerlig; inte varje tid är mottaglig för Bellman, och så skall det finnas begeistrade förkunnare och interpret. I efterkrigstiden till exempel, och innan Selskabet började sin verksamhet, var det mest svenska trubadurer, som genom radio och tv-program och inspelningar hjälpte förnya intresset för Bellman i Danmark: Fred Åkerström, Sven-Bertil Taube, Cornelis Vreeswijk, och det ledde till inspelningar av danska sångare som Nis Bank-Mikkelsen, Povl Dissing och Ingolf Olsen. Eller om den danska receptionen i Bellmans egen tid, mot slutet av 1700-talet, aldrig tycks ha nått de "bildade", så hade det nog att göra med att Knud Lyhne Rahbek, smakdomaren och visförfattaren framför andra, fann ho-

nom ordinär och vulgär. Det var efter att några danska litteraturkännare (Nyerup, Molbech) kom till Stockholm och hörde Bellman sjungen, som intresset hos medelklassen vaknade. Men inte förrän Johan Ludvig Heiberg, som själv sjöng och spelade gitarr, började använda Bellmanmelodier och Bellmanpastischer i sina vaudeviller på 1820-talet, nådde Bellman vidare kretsar – åtminstone i huvudstaden, där man gick på Det Kongelige Teater och hörde och såg Heibergs hustru Johanne Luise, som i årtionden var teaterns ledande skådespelarinna. Från paret Heiberg gick Bellmanbegeistringen vidare till dramatikererna Henrik Hertz och Thomas Overskou, på 1840-talet till studenterna och deras vaudevilleförfattare Ploug, Hostrup, Richardt, och efter det första slesvigska kriget till den geniale mångsysslaren och teatermannen Erik Bøgh. 1840-talets skandinaviska svallvåg hjälpte också till; nu blev Bellman en symbol för brödrafolkens gemensamma arv. Inte bara aktivisterna blev tända; även hos så intima lyriker som Christian Winther och Emil Aarestrup hittar man många Bellmanspå.

I Brandes generation var man väl alltför upptagen av samtidens problem för att engagera sig i en värld som nu låg hundra år tillbaka; Sophus Schandorph var den enda brandesian som visade ett större intresse för diktaren. Lite senare attraherade Bellman den själv rätt dionysiske Holger Drachmann, Sven Scholander sjöng honom på konserter också i Danmark, och vid sekelskiftet var musikern och skribenten Charles Kjerulf hans profet. I melankrigstiden var intresset rätt svalt; däremot vaknade det på nytt under besättningstiden, när det nordiska arvet drogs till heder, t ex i Aksel Schiøtz' sångprogram i radion. I efterkrigstiden fann Bellman i diktaren Hans Hartvig Seedorff en besläktad ande; annars verkade modernismens avoghet mot fast meter och rim nog avskräckande. I postmodernismens tid faller sådana hänsyn bort, och så skall väl Selskabets grundande år 1993 ses som något, som skedde i förbund med tidsandan. Det är dock inte så att hela Danmark tog Bellman till sitt hjärta. Det har observerats att danskarna, som de beskedliga hedonister de gäller för att vara, framför allt såg det fauniska i Bellman, det bacchanaliska och erotiska, fastän i avdämpad form under Biedermeiertiden, när man var mån om att påpeka att Bellman endast var iakttagare av, inte deltagare i, de hämningslösa scener han skildrade. Man har gärna sett honom som ett slags radioreporter, som beskriver och kommenterar ett brokigt stadsliv; däremot hade man mindre öga för naturlyrikern och lade knappast märke till melankolikern. Och det var nog det fauniska som var främmande för romantikern Ingemann eller den ängslige H. C. Andersen, och helt anatema för allvarsmannen Grundtvig, så nordiskt inställd han var, och för folkhögskoletraditionen i hans efterföljd, som ju har förblivit en mäktig ström genom

1900-talet. Danskar som hade glädje av Bellman och levde med hans visor, var väl alltid den bildade medelklassen i städerna, folk som de drivande krafterna i Selskabet Bellman i Danmark, författaren Søren Sørensen, universitetsmannen Jens Kr. Andersen, överläkaren Leif Bohn (som översatte samtliga FrE och FrS), opera- och konsertsångaren Erik Holm (med inspelningen "Om kroer, kvinder og Karons båd").

Bibliografiska verk sätter i allmänhet sin ära i att vara detaljerade och noggranna, nyktra och torra. Denna bok kan inte göra anspråk på högsta betyg i dessa hänseenden, men vad författaren förmedlar av vyer och oväntade glimtar, är en långt större vinst. Och inte bara för den som är insatt i dansk and- och kulturhistoria; liksom i förbigående får vi också nya spännande insikter i Bellmans egenart. Boken var tydligen en labour of love, och det har man gott av som läsare.

Hans Kubm

Bellman sedd och hörd. Porträtt, dokument och vittnesbörd sammanställda av Leif Kretz, Sten Åke Nilsson och Torkel Ståhlmarck. Norstedts i samarbete med Bellmansällskapet. Stockholm 1994. Uppl. 2 1995.

"Bellman sedd och hörd" är titeln på en samling porträtt, dokument och vittnesbörd som samlats av en lärd treenighet. Boken har utkommit i två upplagor. Den första har fördelen att vara bunden, den andra har förtjänsterna att vara en prisbillig pocketutgåva och – bäst av allt – försedd med personregister, vilket mycket underlättar för dem som vill fördjupa sig i Bellmans levnadshistoria.

Konstprofessorn Sten Åke Nilsson inleder med ett kapitel om Bellman i porträttkonsten. Han gör många goda iakttagelser, men fler kan göras. Ett litet exempel för kuriositetens skull. Pehr Hilleström har målat ett porträtt av sin vän Bellman, sigillerande ett brev. Det ägs nu av Svenska Akademien och hänger i Gyldene Fredens Bellmansvåning. Den hand som håller lackstängen uppvisar naglar med bred, svart rand. Hilleström har varit mera trogen mot verkligheten än mot vänskapen. Det finns andra belägg för att Bellman varit föga soignerad.

Stålmärck har varit huvudredaktör fast han själv inte tillägger sig beteckningen. Med den lärde Leif Kretz' bistånd har han samlat alla utsagor om Bellman från hans livstid, presenterat och kommenterat dem. Boken har blivit ett viktigt bidrag till Bellmansforskningen och kommer att anlitas av alla som vill skriva om skalden.

Enligt min mening vet vi mindre om Bellmans person än vad vi brukar föreställa oss. Bland de stora gustavianerna är han den mest anonyme. Fru Lenngren vet vi heller inte mycket om, men hennes dikt är högst personlig – man tycker sig nästan höra henne – och genom den